

XORIJIY QOVUN NAV NAMUNALARINING ISSIQXONA SHAROITIDAGI HOSILDORLIK KO'RSATKICHLARI

Bolikulov Farxod Olimovich

Toshkent davlat agrar universiteti q.x.f.f.d

Mamatkulova Dildora Shavkat qizi

Toshkent davlat agrar universiteti magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20588634>

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda 2025–2026-yillarda issiqxona sharoitida xorijiy qovun nav namunalarining hosildorlik ko'rsatkichlari baholandi. Tadqiqot obyekti sifatida Samarqand handalagi navi (standart) hamda HB1-1, HB1-2, HB1-3, HB1-4, HB1-5, HB1-6 va HB1-7 nav namunalari o'rganildi. Tadqiqot davomida mevaning o'rtacha vazni, umumiy hosil, tovarbop mahsulot ulushi, tovarbop hosil hamda standart navga nisbatan hosildorlik darajasi aniqlandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, eng yuqori hosildorlik HB1-6 nav namunasida kuzatilib, umumiy hosil 32,2 t/ga va tovarbop hosil 30,7 t/ga ni tashkil etdi. HB1-1 va HB1-5 namunalari ham yuqori hosildorlik ko'rsatkichlarini namoyon etdi. Olingan natijalar asosida HB1-6, HB1-1 va HB1-5 nav namunalari issiqxona sharoitida yetishtirish hamda seleksiya ishlari uchun istiqbolli genotiplar sifatida tavsiya etildi.

Kalit so'zlar: qovun, hosildorlik, tovarbop hosil, meva vazni, nav namunasi, issiqxona, seleksiya.

KIRISH

Qovun (*Cucumis melo* L.) O'zbekistonning eng qadimiy va iqtisodiy jihatdan muhim poliz ekinlaridan biri hisoblanadi. Respublikamizda qovun mahsulotlariga bo'lgan talabning ortib borishi yuqori hosildor va sifatli navlarni yaratish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, issiqxona sharoitida yetishtirish texnologiyalarining rivojlanishi yil davomida sifatli mahsulot olish imkonini yaratmoqda.

Qovun navlarining xo'jalik jihatdan qimmatli belgilari orasida hosildorlik asosiy o'rin tutadi. Hosildorlik ko'rsatkichi meva vazni, mevalar soni, tovarbop mahsulot ulushi va o'simliklarning biologik salohiyati bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli yangi nav va duragaylarni baholashda hosildorlik ko'rsatkichlarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda xorijiy qovun navlari seleksiya materiallari sifatida keng jalb qilinmoqda. Ularning mahalliy sharoitlarga moslashuvchanligi, hosildorligi va mahsulot sifati bo'yicha baholash ishlari istiqbolli genotiplarni aniqlash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi xorijiy qovun nav namunalarining issiqxona sharoitidagi hosildorlik ko'rsatkichlarini o'rganish va yuqori hosilli namunalarni aniqlashdan iborat bo'ldi.

MATERIALLAR VA USULLAR

Tadqiqotlar 2025–2026-yillarda issiqxona sharoitida olib borildi. Tadqiqot obyekti sifatida Samarqand handalagi navi (standart) hamda HB1-1, HB1-2, HB1-3, HB1-4, HB1-5, HB1-6 va HB1-7 xorijiy qovun nav namunalari olindi.

Hosildorlikni baholash uchun quyidagi ko'rsatkichlar o'rganildi:

- mevaning o'rtacha vazni, kg;
- umumiy hosil, t/ga;
- tovarbop hosil ulushi, %;
- tovarbop hosil miqdori, t/ga;
- standart navga nisbatan hosildorlik darajasi, %.

Hosil yig'imi yakunida olingan ma'lumotlar tahlil qilinib, navlarning hosildorlik salohiyati qiyosiy baholandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Mevaning o'rtacha vazni

Meva vazni qovun navlarining muhim xo'jalik belgilaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, mevalarning o'rtacha vazni 0,85–2,15 kg oralig'ida o'zgardi.

Eng yirik mevalar HB1-6 nav namunasida shakllanib, o'rtacha vazni 2,15 kg ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich standart navdan 0,65 kg yoki 43,3 % yuqori bo'ldi. Keyingi o'rinlarda HB1-5 (1,59 kg) va HB1-1 (1,58 kg) namunalari qayd etildi.

Eng mayda mevalar HB1-7 namunasida kuzatilib, ularning o'rtacha vazni 0,85 kg ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich standart navga nisbatan 43,3 % kam bo'ldi.

Olingan natijalar HB1-6 navining yirik mevalilik xususiyati yuqori ekanligini ko'rsatdi.

Xorijiy qovun nav na'munalarini issiqxonada xosildorlik ko'rsatgichlari. 2025-2026 y.y.

No	Mevaning o'rtacha vazni, kg	Umumiy hosil, t/ga	Tovarbob hosilning ulushi, %	Tovarbob hosil, t/ga	Standart navga nisbatan % hisobida
Samarqand xandalagi (standart)	1,50	18,5	85,2	15,7	100
HB1-1	1,58	25,8	96,5	24,9	158,6
HB1-2	1,26	17,6	88,2	15,5	98,7
HB1-3	1,14	18,5	91,1	16,8	107
HB1-4	1,01	17,5	80,5	14,0	89,1
HB1-5	1,59	22,9	87,8	20,1	128,0
HB1-6	2,15	32,2	95,4	30,7	195,5
HB1-7	0,85	13,9	86,8	12,0	76,4

Umumiy hosildorlik

Umumiy hosildorlik bo'yicha navlar orasida sezilarli tafovutlar aniqlandi. Standart Samarqand handalagi navida umumiy hosil 18,5 t/ga ni tashkil etdi.

Eng yuqori hosildorlik HB1-6 nav namunasida qayd etilib, 32,2 t/ga ga yetdi. Bu standart navdan 13,7 t/ga yoki 74,1 % yuqori natija hisoblanadi.

HB1-1 namunasida umumiy hosil 25,8 t/ga, HB1-5 namunasida esa 22,9 t/ga ni tashkil etdi. Ushbu navlar ham standart navdan sezilarli darajada yuqori hosil berdi.

HB1-2 va HB1-4 namunalarida hosildorlik mos ravishda 17,6 va 17,5 t/ga bo'lib, standart navdan past natijalarni ko'rsatdi. Eng past hosildorlik esa HB1-7 namunasida kuzatilib, 13,9 t/ga ni tashkil etdi.

Tovarbob hosil ulushi

Tovarbob mahsulot ulushi navlarning bozor talablari nuqtai nazaridan qimmatini baholash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, eng yuqori tovarbop hosil ulushi HB1-1 nav namunasida kuzatilib, 96,5 % ni tashkil etdi. HB1-6 navida ushbu ko'rsatkich 95,4 %, HB1-3 navida 91,1 % ga teng bo'ldi.

Standart navda tovarbop mahsulot ulushi 85,2 % ni tashkil etdi. Eng past natija esa HB1-4 navida qayd etilib, 80,5 % bo'ldi.

Mazkur natijalar HB1-1 va HB1-6 navlarida mahsulot sifati yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Tovarbop hosil miqdori

Tovarbop hosil miqdori navning iqtisodiy samaradorligini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Eng yuqori tovarbop hosil HB1-6 nav namunasida kuzatilib, 30,7 t/ga ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich standart navga nisbatan 15,0 t/ga ko'p bo'ldi.

HB1-1 navida tovarbop hosil 24,9 t/ga, HB1-5 navida esa 20,1 t/ga ni tashkil etdi. Ushbu natijalar ham standart navdan sezilarli darajada yuqori bo'ldi.

Eng past tovarbop hosil HB1-7 namunasida qayd etilib, 12,0 t/ga ni tashkil etdi.

Standart navga nisbatan hosildorlik

Standart navga nisbatan hisoblaganda eng yuqori natija HB1-6 namunasida kuzatildi. Ushbu navning hosildorligi standart navning 195,5 % ini tashkil etdi. Bu deyarli ikki baravar yuqori natijadir.

HB1-1 navida ushbu ko'rsatkich 158,6 %, HB1-5 navida 128,0 %, HB1-3 navida esa 107,0 % ni tashkil etdi.

HB1-2, HB1-4 va HB1-7 navlarida hosildorlik standart nav darajasidan past bo'lib, mos ravishda 98,7 %, 89,1 % va 76,4 % ni tashkil etdi.

Umuman olganda, hosildorlik ko'rsatkichlari bo'yicha HB1-6 nav namunasi barcha o'rganilgan genotiplar orasida mutlaq ustunlik qildi. Mazkur nav yirik mevalilik, yuqori umumiy hosildorlik va yuqori tovarbop hosil ko'rsatkichlarini namoyon etdi. HB1-1 va HB1-5 navlari ham yuqori hosildorlik salohiyatiga ega ekanligi aniqlandi.

XULOSA

1. O'rganilgan qovun nav namunalari orasida eng yirik mevalar HB1-6 navida shakllanib, mevaning o'rtacha vazni 2,15 kg ni tashkil etdi.
2. Eng yuqori umumiy hosildorlik HB1-6 navida qayd etilib, 32,2 t/ga ni tashkil etdi.
3. Tovarbop mahsulot ulushi bo'yicha HB1-1 (96,5 %) va HB1-6 (95,4 %) navlari eng yaxshi natijalarni ko'rsatdi.
4. Eng yuqori tovarbop hosil HB1-6 navida kuzatilib, 30,7 t/ga ni tashkil etdi.
5. Standart navga nisbatan hosildorlik bo'yicha HB1-6 navi 195,5 %, HB1-1 navi esa 158,6 % natija qayd etdi.
6. Hosildorlik va mahsulot sifati ko'rsatkichlari asosida HB1-6, HB1-1 va HB1-5 nav namunalari issiqxona sharoitida yetishtirish hamda seleksiya ishlarida foydalanish uchun istiqbolli genotiplar sifatida tavsiya etiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Bo'riyev X.Ch., Jo'rayev R.J. *Poliz ekinlarini yetishtirish texnologiyasi*. – Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2017. – 286 b.
2. Zuev V.I., Qodirxo'jayev O.Q. *Sabzavotchilik va polizchilik*. – Toshkent: Sharq, 2010. – 480 b.

3. Bo'riyev X.Ch. *Poliz ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi*. – Toshkent: Fan, 2019. – 274 b.
4. Tursunov S.T., Xoliqov B.X. *Sabzavot va poliz ekinlari biologiyasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 312 b.
5. Robinson R.W., Decker-Walters D.S. *Cucurbits*. Wallingford: CAB International, 1997.
6. Lester G.E. Melon fruit quality and productivity characteristics. *Journal of the American Society for Horticultural Science*. 2008. Vol. 133(4). P. 563–569.
7. Sari N., Solmaz I. Fruit characterization and yield performance of melon germplasm. *New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science*. 2005. Vol. 33(4). P. 341–348.
8. Monforte A.J., Díaz A., Caño-Delgado A., van der Knaap E. Genetic basis of fruit morphology in horticultural crops. *Horticulture Research*. 2014. Vol. 1. Article 14071.
9. Pitrat M. Melon genetic resources and breeding perspectives. *Acta Horticulturae*. 2016. №1110. P. 25–32.
10. FAO. *Production statistics of melon and cucurbit crops*. Rome: Food and Agriculture Organization, 2024.